

Referendumø vaidmuo Europos integracijos procese

Meilutė Taljūnaitė

*Socialinio tyrimø institutas,
Saltoniškiø 58, LT-08105 Vilnius;
Vilniaus teisės ir verslo kolegija,
Laisvės pr. 58, LT-05120 Vilnius,
el. paštas meilute@yahoo.com*

Straipsnyje svarstomi Europos integracijos ypatumai, prielaidos ir galimybės tirti procesø eigà skirtingose ðalyse. Aptarus nuomonės termino trejopà reikðmæ Europos integracijos kontekste, pristatomi referendumo privalumai, pastangos jà reabilituoti bei numatomi tie kontekstai, kur referendumo taikymas suteikia naujò ðvalgò: Europos referendumo rengimas vienu metu visose ðà kelià pasirinkusiose ðalyse. Iðaiðkinama referendumuose dël ES Konstitucinės sutarties dalyvavusio ðalio pilieèio motyvacija, remiantis tuoj po tose ðalyse vykusio referendumo visuomenės nuomonės tyrimø duomenimis.

Raktaþodþiai: Europos integracija, visuomenės nuomonė, referendumas

NUOMONĖS SAMPRATA EUROPOS INTEGRACIJOS PROCESĖ

„Integracijos“ terminas iðreiðkia galimà trejopà ðio proceso suvokimà: integracija kaip pasirengimas, kaip betarpiðkas vienijimosi procesas nugalint kliūtis ir siekiant tikslo ir integracija kaip tam tikras pasiektas bûvis (Taljūnaitė 2005). Be abejonės, visi trys integracijos aspektai gyuoja tuo pat metu, tik jò reikðmingumas ir vyravimas atskirose Europos Sąjungos (ES) ðalio integracijos pakopose skiriasi. Todël kelia nuostabà pasigirstantys teiginiai, kad Lietuvos tapimas ES nare devalvavo integracijos tematikà ir mes jau integravomės.

ES kûrimo procese „nuomonės“ terminas taip pat turi keletà reikðmiø ir paskirèio: nuomonė kaip Europos Bendrijos (EB) institucijø leidþiamas aktas, nuomonė kaip referendumas (atskiroje ðalyse turintis ástatymø leidþiamàjà galià) ir nuomonė kaip visuomenės nuomonio apraiðka.

Viena jò – nuomonė kaip vienas ið Europos Bendrijos steigimo sutarties 249 straipsnyje numatytø EB institucijø leidþiamø aktø. Nuomonė (kaip ir rekomendacija) nėra teisiðkai privaloma. Joje paprastai iðdëstomi Europos Sąjungos institucijø poþiûriai, pozicijos tam tikrais klausimais (pvz., tai gali bûti Europos Parlamento, Ekonomikos ir socialinio reikalø komiteto nuomonė). Ji gali bûti skiriama valstybės narėms, tai gali bûti ir atsakymas á kitos institucijos dokumentà ar paklausimà. Nuomonė gali bûti reikalinga kaip procedûrinis ES sprendimo priėmimo þingsnis, be kurio galutinis sprendimas negalioja.

Atskirai paminėtos tarybos praðymu rengiamos Komisijos nuomonės dël valstybiø kandidaèio pasi-

rengimo stoti á ES (2005 m. kandidaèio statusà turi Turkija ir Kroatija (<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/candidate>). Paprastai toks dokumentas yra rengiamas po to, kai Taryba gauna oficialià valstybės kandidatės paraiðkà ástoti á EB. Komisijos nuomonė yra pagrindas, kuriuo remdamasi Taryba priima sprendimà, nebûtinai sutampantà su Komisijos nuomone (apraðytà Graikijos priėmimo á EB pavyzdá plaèiau þr.: Vitkus 2002: 228). Daþniausiai Taryba yra linkusi pasikliauti Komisijos specialistø parengta nuomone. Pavyzdþiui, Turkija yra pateikusi paraiðkà dar 1987 m., taèiau iki 2005 m. derybos dël narystės su ja nebuvo pradėtos, kadangi Taryba rėmėsi neigiamà Komisijos nuomone apie Turkijos pasirengimà narystei. Tik 2005 m. spalio 3 d. ES bendrojø ir iðorinio santykiø taryboje Liuksemburge buvo priimtas sprendimas pradėti derybas su Turkija ir Kroatija dël narystės Europos Sąjungoje.

SKIRTINGI SOCIALINIAI SLUOKSNIAI – SKIRTINGA PARAMA EUROPOS INTEGRACIJAI ARBA VISUOMENĖS NUOMONIØ TYRIMAI ES ÐALYSE

Tyrėjus labiausiai domina, ar Europos integracijos teikiama nauda uþtikrina visuomenės paramà Europos integracijai ir koku mastu pilieèiai iðreiðkia virðvalstybinà tapatumà (pastarieji gana iðsamiai apraðyti Lietuvoje, pateikiant lyginamuosius trisdeðimt trijø Europos ðalio vertybiø tyrimus (þr. Matulionis ir kt. 2001; Juknevièius 2003 bei bibliografijà <http://evs.kub.nl>).

Be abejonės, atsakymai á ðiuos klausimus yra labai svarbūs siekiant suprasti Europos integracijos po-

litiką ir jos institucionalizavimą. Pabrėžime, kad visuomenės nuomonė yra plūrima tiek kaip integracijos proceso rodiklė, tiek kaip integracijoje sąlygojanti veiksnė. Visuomenės parama Europos integracijai labai priklauso nuo to, kaip piliečiai suvokia ir apibrėžia savo interesus ES vykdomos politikos atžvilgiu.

Vakarø ðaliø (ypaè Europos Sąjungos nariø) sociologø (daþniausiai pagal Eurobarometro tyrimø, atliekamø nuo 1973 m., rezultatus) teigimu, ES pilieèiø reikiama utilitarinė parama Europos integracijai labiausiai remiasi jø asmeniniais interesais. Iðkiliausiu darbu tapo Mièigano universiteto profesoriaus M. Gabelo (nuo 1998 iki 2001 m. pakartotinai iðleidþiama) knyga „Interesai ir integracija“, apibendrinusi dvideðimties metø Eurobarometro rezultatus ES ðalyse narėse.

Profesorius R. Rose, pristatydamas Naująjį Baltijos barometrą (2000), pradeda nuo to, kad politinė retorika tam tikros tautybės þmones daþniausiai pateikia kaip panaðiai (ar vienodai) manančius. Nesvarbu, ar tauta jungia ðimtus, tūkstančius ar milijonus þmoniø, be abejonės, jø paþiuros skiriasi. Tai bûna akivaizdþiausia lyginant vyrø ir moterø ar skirtingo amþiaus gyventojø vertinimus. Lygiai kaip þmoniø, turinèiø skirtingà iðsilavinimą ir pajamas. Eurobarometro tyrimai (http://www.europa.eu.int/comm/public_opinion) yra analizuojami nuo 1973 m., tuo tarpu pirmasis Baltijos barometro tyrimas atliktas 1993 rudeną (<http://www.cspp.strath.ac.uk>).

Kai kurie autoriai (M. Gabel) plėtoja ir empiriniu būdu tiria bendrus teorinius teiginius apie tai, kad ES ðaliø nariø pilieèiai skiriasi savo reikiama parama Europos integracijai priklausomai nuo to, kokio masto gerovę jie gauna ið Europos integracijos ekonominio ir politinio pasekmiø, dalinai, ið tarptautinės rinkos liberalizavimo.

Remiantis Eastono modeliu (Gabel 2001: 19–21), pilieèiø poþiūrą (apibendrinant 1975–1992 m. Eurobarometro duomenis) á integraciją sudaro dvi dimensijos: utilitarinė (narystės vertinimas, nacionalinės naudos) ir emocinė (Europinio tapatumo, solidarumo ir vienijimosi vertinimai).

Tie pilieèiai, kurie laimi ið ES liberalizavimo (prekiø, kapitalo bei darbo), kur kas labiau remia integraciją nei tie, kas neįauèia „pagerėjimo“. Analizuojant duomenis buvo bandoma apraþyti ES pilieèius, kurie asmeniðkai laimi ir kurie pralaimi ið ekonominės integracijos, naudojant iðsimokslinimo, pajamø ir profesinio ágūdþiø dimensijas. Duomenys patvirtina teigiamą reikiamos utilitarinės paramos integracijai ir jø iðsimokslinimo lygio, pajamø ir profesinio ágūdþiø ryðá Ði pilieèiø diferenciacija (kuriuo laipsniu jie remia integraciją) akivaizdþiai sutampa su klasine visuomenės struktūra.

Pilieèiø reikiama parama integracijai tiesiogiai siejasi su tuo, kuriuo laipsniu jø ekonominė gerovė priklauso nuo jø pajamø (santykinai priklausomø nuo

áðeto kapitalo efektyvumo). Pilieèiai, gyvenantys ið atlyginimø, maþiau remia integraciją nei pilieèiai, gyvenantys ið kapitalo. 2001 m. metiniame praneðime Lietuvos Respublikos Prezidentas V. Adamkus taip pat ávardijo þmoniø, gyvenanèiø ið kapitalo, grupės buvimą Lietuvoje, kuri itin, nesant tyrimø, nepinant jø interesø, raiðkos, tebelieka „juoda dēþė“. Taèiau Baltijos ðaliø visuomenės tebelieka „gyvenanèiomis ið atlyginimø“.

Kvalifikuotø profesijø atstovai labiau reikiama utilitarinė paramą nei nequalifikuoti darbininkai, bet visa tai diferencijuojasi priklausomai nuo pajamø. Lietuvos pramonės darbininkai pereinamuju laikotarpiu pateko á vieną priverstinai mobiliausią socialinę grupę.

Ūkininkai labiausiai reikiama utilitarinė paramą. Nustatyta, kad ūkininkø reikiama parama integracijai tiesiogiai priklauso nuo gaunamos paramos ir iðmokø. Pastarosioms maþėjant, jø nuostatos ryðkiai kinta. Lietuvos ūkininkai per keletą metø Lietuvai þengiant ES narystės keliu demonstravo savo socialinę aktyvumą gana radikaliomis priemonėmis (keliø blokadimu, demonstracijomis, streikais) iðreikðdami tiek savo nerimą, tiek interesus. Tik 1970 m. Lietuvos miesto ir kaimo gyventojø skaièius buvo veik lygus. Nuo 1992 m. miesto gyventojø skaièius pradeda þenkliai augti. Palyginus su 1989 m. gyventojø suraðymo duomenimis, miesto gyventojø skaièius iðaugo 142 tūkstanèiais, tuo tarpu kaimo gyventojø – 42 tūkstanèiais sumaþėjo. Tai sąlygoja pakitusi migracijos srautø kryptis dėl emigracijos á uþsienio ðalis, nei atgal á kaimą. Pastaraisiais metais ðios miesto – kaimo kitimo proporcijos kiek stabilizavosi. Taèiau á prognozes apie kaimo gyventojø skaièiaus maþėjimą Europos integracijos procese, turint omenyje Lietuvos þemės ūkio plėtros istorinį kontekstą, reaguojama skausmingai.

Utilitariniai vertinimai daþniausiai yra potencialiai nestabilus vadovaujanèiø institucijø rėmimo ðaltinis. Emocinė parama reikiama iðtikimybę, prisiriðimą bei lojalumą vadovaujanèioms institucijoms ir politikai, o tai gali būti teigiamø utilitarinio vertinimø rezultatas. Abi ðios vertinimø dimensijos tarpusavyje yra susijusios.

REFERENDUMAS

Referendumas (kai kuriose valstybėse vartojamas terminas „plebiscitas“) ávardijamas kaip tiesioginės demokratijos institutas. Tai yra rinkimø teisė turinèiø pilieèiø balsavimas dėl kokio nors vieðo reikalo: juo sprendþiama konkreti problema ar legitimuojamas konkretus jau ágyvendintas sprendimas.

Pirmasis referendumas ávyko 1802 m. Ðveicarijoje. Nuo pat referendumo ávedimo Ðveicarijoje pradþios 1874 m. demokratai (Ðveicarijos radikalø frakcija) laikė save „paþangiais“ ir referendumą laikė paþangios politikos árankiu siekiant padėti þmonėms.

Pabandysime tik ðiuo aspektu pateikti kai kurias referendumo paskirtis, remiantis W. Linder (2002) atlikta Ðveicarijos referendumø analize.

Visø pirma þmonës, politinës partijos ir kitos organizacijos sprendþia, kà jie laiko vertu spræsti referendumo bûdu (þinoma, formalios institucijos sprendþia, ar toks siûlymas neprieðtarauja ðalyje galiojanèiai konstitucinei teisei, ar nėra suplakti skirtingi dalykai, ar ið tiesø pateikiamas vienas, o ne keli klausimai ir pan.). Kita vertus, toli graþu ne visos pilietinës iniciatyvos pasiekia balsavimo eigà: maþdaug ketvirtadalis iniciatyvø bûna atmetama (Linder 2002: 100). Taèiau ir tais atvejais, kai iniciatyva virsta referendumu, oponentai turi 50% tikimybæ savo naudai.

Lietuvoje vyko keletas referendumø: 1991 m. vasario 9 d. dël konstitucinės normos „Lietuvos valstybë yra nepriklausoma demokratinë respublika“, 1992 m. geguþës 23 d. dël Prezidento institucijos atkûrimo, 1992 m. birþelio 14 d. dël Rusijos kariuomenës iðvedimo ir okupacijos bei aneksijos padarytos þalos atlyginimo, 1992 m. spalio 25 d. priimta dabar galiojanti Konstitucija; 2003 m. geguþës 10–11 d. dël Lietuvos narystës ES.

Atskirose Europos Sąjungos valstybëse arba valstybëse kandidatëse vykæ referendumai dël Europos Bendrijos reikalø visada buvo svarbi ir kartais net lemtinga Europos integracinio proceso gairë. Nepriklausomai nuo formalaus referendumo pobûdþio (konsultacinio ar privalomo) tokiu bûdu pareikðta pilieèiø nuomonë visuomet buvo pagrindas priimti galutinà sprendimà, ar stoti valstybei á ES, ar pritarti integracijos gilinimui ir Bendrijø steigimo sutarèiø pataisoms. Neigiamas pilieèiø atsakymas á tam tikrà klausimà gali sukelti:

- **Integracijos proceso krizæ** (1992 m. Danijos referendumas dël Mastroichto sutarties; 2002 m. Airijos kaip paskutinës ðalies, dar tuomet nepritarusios Sąjungos plëtrai, būtinas Nicos sutarèiai pakartotinis referendumas; 2005 m. Prancûzijos referendumas dël ES Konstitucijos);

- **Uþkirsti kelià valstybei stoti á ES** (Norvegijos atvejis) ar net priversti vyriausybæ suspenduoti pateiktà paraiðkà ástoti á ES (Ðveicarijos atvejis) (Vitkus 2002: 266).

Iðskirtinis atvejis yra Ðvedijos referendumas **dël euro ávedimo** (2003 m. rugsëjà), atmetæs euro ávedimà. 1995 m. á ES ástojusios trys valstybës – Austrija, Suomija ir Ðvedija – nebeturëjo galimybės keisti ES sutartà, todël tapdamos ES narėmis, jos prisiëmë ir ásipareigojimà jungtis á pinigø sąjungà, bet já ávykdë tik Austrija ir Suomija. Ðvedija ið esmës paþeidë ES sutartà. Jos vyriausybë tam ryþosi, atsilyvelgdama á labai nepalankià visuomenës nuomonæ dël ðio sumanymo. Ðià „pakibusià“ problemà pagaliau turëjo iðspræsti nacionalinis referendumas. Neigiami referendumo rezultatai (net 56% ðalies rinkëjø balsavo prieš euro ávedimà) ðios problemos vël neiðsprendë. Ðvedij

jos apþvalgininkai vieningi: referendumo rezultatai yra stiprus paprastø þmoniø antausis visø valdanèiøjø sluoksniø atstovams, nes prieš balsavimà uþ euro ávedimà pasisakë keturios didþiausios Ðvedijos partijos, aðtuoni ið deðimties ðalies parlamentarø ir beveik visi stambiojo verslo atstovai. Taèiau ðvedai elito klausyti nenorëjo. „Þmonës ið dalies balsavo ir klasiniu principu. Á ðià aplinkybæ privalësime atsilyvelgti“, – paaiðkëjus referendumo rezultatams pareiðkë premjeras G. Perssonas (Lietuvos rytas, 2003 m. rugsëjo 20 d.). Referendumo rezultatai simbolizuoja Ðiaurës Ðvedijos, kur didþiausias nedarbas, o regiono plëtrai trûksta pinigø, pergalæ prieš Pietø Ðvedijà bei sostinæ Stokholmà, kur vidutinës gyventojø pajamos gerokai didesnës. Ðiaurëje maþëja ámoniø ir darbo vietø vieðajame sektoriuje. Ðvedija garsëja savo puikia socialinës apsaugos sistema, kuri þmogumi rūpinasi nuo lopþio iki paskutinës akimirkos. „Ne“ stovyklos vienas svarbiausio argumentø – ávedus eurà, ðalies socialinei gerovei kils pavojus. Ðiam argumentui ypaè jautrūs provincijos gyventojai, kurie jau dabar skundþiasi dël didelio nedarbo.

Dramatiðkai susiklostë situacija dël Europai svarbiø **referendumø dël ES Konstitucinės sutarties**. Kad ES Konstitucija ásigaliotø (pagal ES Konstitucijos ásigaliojimo ástatymà), jai turi pritarti visos 25 ES narës. Taèiau jei dokumentui pritaria bent 20 nariø, jos ateitá dar gali nuspræsti ES Virðûniø Taryba.

Tai iki referendumo Prancûzijoje 2005 m. geguþës 29 d. buvo padariusios aðtuonios valstybës: Lietuva (ratifikavo Seime), Vengrija (parlamente), Slovënija (parlamente), Ispanija (referendumo keliu Konstitucijai buvo pritarta didþiule persvara), Italija (parlamente), Graikija (parlamente), Slovakija (parlamente) ir Austrija (parlamente). Tuo metu ES pirmininkavæs Liuksemburgas pareiðkë, jog devynios ðalys (áskaitant ir Vokietijà), kuriose gyvena beveik 49% ið 454 mln. Bendrijos pilieèiø, jau patvirtino Konstitucinæ sutartà, todël procesas turi tæstis kitose valstybëse narëse. Visai netrukus, 2005 m. birþelio 30 d., parlamentiniu keliu ES Konstitucinæ sutartà ratifikavo ir Kipras.

Iki 2005 m. lapkriëio referendumai dël Europos Sąjungos Konstitucinės sutarties ávyko keturiose ðalyse (1 lentelë). Kità dienà po referendumø ðiose ðalyse Gallupo institucijos atlikdavo gyventojø nuomoniø apklausas, kuriø ataskaitos patalpintos http://www.europa.eu.int/comm/public_opinion/constitution_en.htm. Ispanijoje, Nyderlanduose ir Liuksemburge tai buvo konsultaciniai referendumai, kuriø rezultatus tvirtino parlamentai. Ið visø dvideðimt penkiø ðaliø ratifikuoti ES Konstitucinæ sutartà referendumø keliu buvo numaëiusios devynios valstybës: Èekijos Respublika (galutinai dar neapsispræsta, ar tikrai referendumo keliu, atidëta 2006 m. pabaigai – 2007 m. pradþiai), Danija (atidëtas terminas), Prancûzija (ávyko), Airija (referendumas ir parlamentas; terminas atidëtas), Liuksemburgas (ávyko), Nyderland

1 lentelė. **Ávyka referendumai dėl Europos Sąjungos Konstitucinės sutarties**

Šalys	Referendumo data	Rinkėjų, pasisakiusiųjų „Uþ“, %	Rinkėjų, pasisakiusiųjų „Prieð“, %	Balsavusiųjų rinkėjų %
Ispanija	2005 m. vasario 20 d.	76,7		42,32
Prancūzija	2005 m. geguþės 29 d.		54,7	69,3
Nyderlandai	2005 m. birþelio 1 d.		61,7	62,8
Liuksemburgas	2005 m. liepos 10 d.	56,52		...

2 lentelė. **Vyraujantys (pirmieji penki-ðeði) motyvai tarp rinkėjų, balsavusiųjų „Uþ“ ES Konstitucijà, %**

Motyvai „Uþ“	Ispanija	Prancūzija	Nyderlandai	Liuksemburgas
Esminė ES kūrimui	71	39	24	39
Visada rėmiau Europos kūrimàsi		16	(7)	
Stiprina ðalies vaidmenà ES/pasulyje	66	12	13	23
Stiprina ES pozicijas, palyginti su JAV		11	10	(10)
Ateities kartoms		11	(5)	18
Stiprina europinà identitetà		(6)	13	(14)
Stiprina ðalies ekonominè ir socialinè situacijà		(8)	(3)*	16
Esminė tolygiai ES institucijø plėtrai		(7)	12	(14)
Pirmasis Europos politinės vienybės þingsnis		(8)	10	(13)
Taikai Europoje		(6)	(6)	28

3 lentelė. **Vyraujantys motyvai tarp rinkėjų, balsavusiųjų „PRIEð“ ES Konstitucijà %**

Motyvai „Prieð“	Prancūzija	Nyderlandai	Liuksemburgas
Turès neigiamø pasekmiø ðalies gyventojø uþimtumui/nedarbui	31	(7)	37
Nacionalinio suvereniteto praradimas	(5)	19	(9)
ðalies ekonominè situacija yra per silpna	26	(5)	23
Europos kūrimas yra per brangus	-	13	-
Ekonomiškai galvojant – per didelis liberalumas	19	(5)	11
Prieð ðalies prezidentà/ vyriausybæ/ tam tikras politines partijas	18	14	(7)
Europa nepakankamai socialinė	16	(2)	22

dai (ávyko), Portugalija (numatytas 2005 m. spaliumi, bet terminas atidedamas), Ispanija (ávyko), Didþioji Britanija (parlamentinio ratifikavimo procesas suspenduotas) (þr.: http://europa.eu.int/constitution/ratification_en.htm). Airija, kurioje rinkėjai 2001-aisiais nepritarė Nicos sutarėiai, ið pradþiø pareiðkė neketinanti atsakyti planø rengti referendumà, kurio data dar nenustatyta, o jau birþelyje pareiðkė, kad balsavimà dėl ES Konstitucijos savo ðalyje atideda nepabreþtam laikotarpiui. Tà patà pareiðkė Èekija, Portugalija, Ðvedija, Danija ir Suomija.

Prancūzijos pilieèiø pareiðkėtas „Ne“ buvo sutiktas kaip triuðkinantis smūgis á ilgai projektuoto Europos Sąjungos statinio, kurio pamatus pirmieji klojo taip pat prancūzai, sienas. ES Konstitucijos projektà referendumo metu atmetė net 54,7% Prancūzijos rinkėjų, kai balsuoti atėjo beveik 70% balsavimo teisè turinèiø pilieèiø. Taèiau 45% prancūzø pasisakė „Uþ“. Nyderlanduose 2005 m. birþelio 1 d. rengtame referendume ES Konstitucijai taip pat nebuvo pritarta.

Visuomenės nuomonės apklausos instituto CSA duomenimis, apsispræsti dėl neigiamo balsavimo pran-

cūzus pirmiausia paskatino prasta ðalies ekonominè ir socialinė padėtis (41%) (Lietuvos rytas, 2005 m. geguþės 31 d., Nr. 125). ES Konstitucinės sutarties dokumento projektui prancūzai rado daug priekaiðtø. Dalá jø diktuoja plėtra ir jos sukeltos, neretai ksenofobinio turinio baimės, didþiulis nepasitenkinimas nacionalinės vyriausybės politika ir noras ðiuo referendumu jà nubausti: bene skaudþiausià ne vien politinà bet ir asmeninà antausà ðiame referendume gavo Prancūzijos Prezidentas Jacques'as René Chiracas, nes niekas kitas, tik jis pats nutarė jà surengti. Bet tarp ES Konstitucijos oponentø yra ir tokie, kuriems ðis tekstas nepriimtinas todėl, kad nepateisina politiniø Europos ambicijø. Pasisakoma uþ „paprastà, normalià ir labiau politinè Europà“, àprastinè Konstitucijà: trumpà ir aiðkià, su stipria preambule, o ne uþ „storà bei sudėtingà technokratø paraðytà ES vadovèlà“. Negana to, ðis dokumentas „nepranaðauja ryðkiø sistemà sudrebinsianèiø naujoviø“, o daþniausiai po revoliucijø ir stipriø sukrėtimø gimusiose konstitucijose prancūzai pratæ matyti esminius pokyèius. ES Konstitucijà palaikæ Prancūzijos politikai mano, jog

prancūzø paskelbtos skyrybos su ES Konstitucija gerokai susilpnina uþ socialinæ ir politinæ Europà aktyviausiai kovojanèià vadinamàjà Paryþiaus–Berlyno porà ir sustiprins liberalizmo bei euroatlantizmo ðalininkës Didþiosios Britanijos àtakà. Ispanijos rinkøjø motyvai, pagal M. Gabelo modelà, akivaizdþiai gali būti ávardijami kaip emocinës dimensijos iðraiðka: ES Konstitucija suvokiama kaip esminë ES kûrimui ir ðalies vaidmens ES bei pasaulyje stiprinimui.

Tuo tarpu net 10% Nyderlanduose pasisakë apie visos ES ekonominës ir gyventojø uþimtumo situacijos bei ekonominio bendradarbiavimo stiprinimà.

Nyderlandø neigiamuose atsakymuose pirmavo nuoroda á informacijos trûkumà (net 32% neigiamai balsavusio rinkøjø), Prancūzijoje – tik 5%, Liuksemburge – 17%.

Didþioji Britanija, kurioje gausi euroskeptikø stovykla, ið pradþiø atsisakë nurodyti, ar neatsisakys planø 2006 metø pavasarà rengti referendumà dël ES Konstitucijos, vëliau (2005 m. birþelyje) oficialiai paskelbë kità pavasarà neberengianti balsavimo dël ES Konstitucijos. Euroskeptiðkomis nuotakomis garsi Èekija paskelbë taip pat ketinanti pasekti britø pavyzdþiu.

Vykusio referendumø rezultatai slëpë kur kas svarbesnà klausimà dël Europos, ypaè jos ekonomikos, ateities (vëlesni ávykiai, virðûniø susitikimas 2005 m. birþelyje, parodë, kad nesusitarta dël ES biudþeto). Naujøjø nariø priëmimas ir plëtros á Turkijà perspektyvos ávardijamos kaip viena pagrindiniø Europos pilieèiø nepasitenkinimo Sàjunga prieþasèiø.

IBVADOS IR KLAUSIMAI DISKUSIJAI

Nuostatø, apraðomø pagal M. Gabelo emocinæ dimensijà, formavimas sàlygojo aktyvø ir teigiamà ES ðaliø rinkøjø balsavimà referendumuose dël ES Konstitucinës sutarties. Tuo tarpu neigiamai referendumuose balsavæ rinkėjai ES integracijà stipriau sieja su ðalies bei savo socialine ir ekonomine situacija, uþimtumu.

Akivaizdu, kad neigiami Prancūzijos referendumo rezultatai turëjo àtakos kitø ES ðaliø nariø apsisprendimui vykdyti numatytà ES Konstitucijos ratifikavimo darbotvarkæ, nors Liuksemburgo atvejis parodë, kad tai nebûtinai paveikia visuomenës apsisprendi-

mà. Norëtosi teigti, kad ateityje tose ES ðalyse, kurios pasirenka ðà kelià, vykdyti referendumus būtø tikslinga vienu metu, ávardijant juos kaip bendrà ES referendumà.

Gauta 2005 11 03

Literatūra

1. Gabel, M. J. 2001. *Interests and Integration. Market Liberalization, Public Opinion, and European Union*. The University of Michigan Press.
2. Juknevièius, S. (sud.). 2003. *Besivienijanti Europa: Vertybiniis aspektas*. Vilnius.
3. Linder, W. 2002. *Swiss Democracy: Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*. Palgrave macmillan.
4. Matulionis, A.; Juknevièius, S.; Mitrikas, A. V. (redakcinë kolegija) 2001. *Europa ir mes*. 268 p.
5. „New Baltic Barometer IV“: A Survey Study. 2000, in Rose, R. *Studies in Public Policy*. No. 338. Scotland, Glasgow: University of Strathclyde.
6. Taljūnaitë, M. 2005. *Pilietybë ir socialinë Europos integracija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras. 218 p.
7. Vitkus, G. (sud.). 2002. *Europos Sàjunga: enciklopedinis þinynas*. Vilnius: Eugrimas.

Meilutë Taljūnaitë

REFERENDA IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary

Fighting for popular rights includes the call of democratic forces for “sovereignty of people”. It expresses the trust that no decision of great importance should be excluded from the influence of people. This historical expectation was probably too optimistic. Various cases of EU referenda are analysed to show the introversion of the role of referendum and public opinion under the process of European integration. Despite the fact that the use of referenda in the EU matters is not so frequent, lawmaking remains primarily in the hands of the national parliaments. The idea about a common EU referendum is proposed.

Key words: European integration, society’s opinion, referendum